

συγκοινωνιακῶν ἀναγκῶν δὲν παρέχει σημαντικὸν ἐνδιαφέρον, ἐφ' ὅσον ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ὅλως ἀσήμαντος, προσκῆπτει εἰς ἔλλειψιν ἐπόπτου ἐργασίας καὶ εἰδικῶν τεχνικῶν πρὸς ἐκβραχισμὸν τοῦ βραχύδους φύσεως ἐδάφους. Φρονοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ ἀπασχόλησις τόσον μάλιστα σημαντικοῦ ἀριθμοῦ καταδίκων εἰς ἔργα ὅλως ἀσημάντου κοινῆς ὠφελείας δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη καὶ ὅτι ὀρθὸν θὰ ἦτο νὰ ἀνασταλῇ ἢ περαιτέρω συνέχισις τοῦ ἔργου.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ τμήματι Τριπόλεως ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας τῶν καταδίκων, ἐργαζομένων εἰς χωματουργικὰ ἔργα τῆς ὑπὸ κατασκευὴν γραμμῆς Τριπόλεως—Σπάρτης, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὑπ' ὄψει ἡμῶν πίνακος, καταρτισθέντος ὑπὸ τῆς «διευθύνσεως κατασκευῆς νέων γραμμῶν» τῆς Ἐταιρίας ΣΠΑΠ, δὲν εἶνε ἀρκούντως ἱκανοποιητικῆ. Οὕτω ἡ συνολικὴ ἀπόδοσις ἐργασίας ἀπὸ τῆς 5 Ἀπριλίου ἕ. ἕ., ὅτε ἤρχισεν ἡ ἐργασία τῶν καταδίκων, μέχρι τῆς 30 Ἰδίου μηνὸς ἀνῆλθε μόνον εἰς 550 M³, ἀπὸ 1—31 Μαΐου εἰς 900 M³ καὶ ἀπὸ τῆς 1—28 Ἰουνίου εἰς 1550 M³, ἤτοι ἡ συνολικὴ ἀπόδοσις ἀπὸ 5ης Ἀπριλίου μέχρι 28 Ἰουνίου ἀνῆλθεν εἰς 3000 M³. Ἡ μικρὰ αὕτη συνολικὴ ἀπόδοσις ἐργασίας προέρχεται ὡς ἐκ τοῦ ἀσημάντου κριθμοῦ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπασχοληθέντων εἰς τὴν ἐργασίαν καταδίκων, ὁ ὁποῖος ὅμως παραλλήλως πρὸς τὴν συνολικὴν ἀπόδοσιν ἐργασίας βαίνει σημαντικῶς ἀδελανόμενος ἀπὸ μηνὸς εἰς μῆνα, καθὼς ἐξάγεται περίπου καὶ ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ ἡμερομισθίων κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα. Οὕτω ἀπὸ τῆς 5—30 Ἀπριλίου ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἡμερομισθίων ἀνῆλθε μόνον εἰς 544 $\frac{1}{2}$, ἀπὸ τῆς 1—31 Μαΐου εἰς 1090, καὶ ἀπὸ τῆς 1—28 Ἰουνίου εἰς 1832 $\frac{1}{2}$. Κατ' ἀντίθεσιν ὅμως πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπασχοληθέντων καταδίκων καὶ τὴν παράλληλον αὐξήσιν τῆς συνολικῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας, ἡ μέση ἡμερησία ἀπόδοσις τοῦ ἐργαζομένου καταδίκου βαίνει ἀνωμάλως ἐλαττωμένη λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως τῶν ἀπασχοληθέντων καθ' ἑκάστην καταδίκων καὶ τῆς μεταβολῆς τῶν κλιματολογικῶν ὄρων. Οὕτω ἡ μέση ἡμερησία ἀπόδοσις ἀπὸ τῆς 5 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 30 εἶνε 1.01 M³, ἀπὸ 1 μέχρι 31 Μαΐου 0,825 καὶ ἀπὸ 1—28 Ἰουνίου 0,846 M³ (ἤτοι ἠδύθη ἀπέβαντι τῆς ἀποδόσεως τοῦ προηγουμένου μηνός). Ἄλλ' ἡ ἐλαχίστη αὕτη μέση ἡμερησία ἀπόδοσις κατ' ἀσύγκριτον λόγον κατωτέρα τῆς ἡμερησίας μέσης ἀποδόσεως τοῦ ἐλευθέρου ἐργάτου, δυναμένης περίπου νὰ ὑπολογισθῇ εἰς 3 M³, ἀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν τεχνικῶν μέσων.

Μάλοντι ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας τῶν καταδίκων δὲν εἶνε οὐδὲ ὅλως

ἱκανοποιητικῆ, τὸ γεγονός τοῦτο, ὀφειλόμενον κυρίως εἰς τὴν κακὴν ὀργάνωσιν τῶν φυλακῶν τούτων, δὲν πρέπει νὰ προκαλέσῃ εἰς ἡμᾶς αἰσθημα ἀπογοητεύσεως. Ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασία τῶν καταδίκων, ἀποτελοῦσα ἀναμφισβήτητον πρῶτον ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἐργασίας τῶν καταδίκων ἐν γένει, ἰδίως παρ' ἡμῖν ὅπου ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἀποτελεῖ τὰ $\frac{75}{100}$ τοῦ ὅλικοῦ τοιοῦτου, ὀφείλει ἀπροσκόπτως νὰ συνεχισθῇ. Ἡ ἐκτέλεσις ὅμως δημοσίων ἢ κοινῆς ὠφελείας ἐν γένει ἔργων διὰ καταδίκων δὲν ὀφείλει νὰ ἀποτελέσῃ ἢ ἀσήμαντον μέρος τῆς ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασίας ἐν τῇ περαιτέρω αὐτῆς ἐξελίξει καὶ διαμορφώσει. Ἡ ἐκτέλεσις μάλιστα διὰ καταδίκων ἔργων τόσον εὐρείας ἐκτάσεως, ὅσας εἶνε τὸ τῆς κατασκευῆς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Τριπόλεως—Σπάρτης—Γυθείου, ἢ ἐκτέλεσις τοῦ ὁποῦ θ' ἀπαιτήσῃ πάντως καὶ τὴν συμμετοχὴν κατὰ μέγα μέρος ἐλευθέρων ἐργατῶν, δὲν δύναται ἢ νὰ προσκόψῃ εἰς σημαντικὰς δυσχερείας. Ἡ ἀπασχόλησις τῶν καταδίκων εἰς γεωργικὰς ἐργασίας, δεδομένης τῆς πυκνότητος τοῦ γεωργικοῦ ἡμῶν πληθυσμοῦ, ὀφείλει νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βᾶσιν ἐφ' ἧς θὰ ἐξελιχθῇ ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασία τῶν καταδίκων.

Ἄλλ' οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἂν λάβῃ ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασία τῶν καταδίκων, ὡς ἐφαρμόζεται αὕτη παρ' ἡμῖν, δὲν δύναται νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν σωφρονιστικὸν σκοπὸν τῆς ποινῆς. Ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασία, ἐξαιρέσει τῆς θαλάσσης μορφῆς, τὴν ὁποῖαν αὕτη δύναται νὰ λάβῃ ὡς ἐκ τῆς ἀπασχολήσεως τῶν καταδίκων εἰς λίαν ἐπιμόχθους ἐργασίας, ἀποτελοῦσα εὐεργέτημα διὰ τὸν κατάδικον, θὰ ὀφείλει νὰ ἀποτελέσῃ τὸ προστάδιον τῆς ὑπὸ ὄρον ἀπολύσεως τοῦ καταδίκου, τὴν τελευταίαν φάσιν μιᾶς ἐξελίξεως, ἀρχομένης ἀπὸ τῆς καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα ἀπολύτου ἀπομονώσεως, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βαρυτέρον μορφήν τῆς στέρησεως τῆς ἐλευθερίας, καὶ διὰ μιᾶς βαθμιαίας ἀναλόγως τῆς διαγωγῆς τοῦ καταδίκου χαλαρώσεως τῶν περιορισμῶν, τοὺς ὁποῖους θέτει ἡ στέρητικὴ τῆς ἐλευθερίας ποινή, καταληγούσης εἰς τὴν ἐλαφροτέραν αὐτῆς μορφήν, ὁποῖα δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασία. Τοιοῦτον ὅμως σωφρονιστικὸν σύστημα, συνδεόμενον κατ' ἀνάγκην μετὰ τὸ ἔλθον πρόβλημα τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν φυλακῶν ἡμῶν, τὸ ὁποῖον προϋποθέτει πρὸ παντὸς τὴν ἀνέγερσιν καταλλήλων κτιρίων, ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ, εἴμεθα δὲ ὑπόχρεοι νὰ συνεχίσωμεν τὴν ἀνευ συστήματος ἐφαρμογὴν τῆς ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασίας τῶν καταδίκων, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐν τῇ ἐν γένει ἐφαρμογῇ τῆς στέρητικῆς τῆς ἐλευθερίας ποινῆς οὐδὲν σωφρονιστικὸν σύστημα δύναμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ἰουλίου 1926.

ΚΡΙΣΕΙΣ

- Π. Κανελλοπούλου :** 1. Περί τῶν μεθόδων τῆς Κοινωνιολογίας. Ἀθήναι 1926 (Π. Δ. Σακελλάριος).
2. Αἱ θρησκείαι ὡς προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῶν πολιτισμῶν (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἀρχείου») 1926.

Ὁ κ. Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως δύο ἐνδιαφερόσασ μελέτας του «Περί τῶν μεθόδων τῆς κοινωνιολογίας» καὶ «Αἱ θρησκείαι ὡς προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῶν πολιτισμῶν». Αἱ ἐργασίαι αὗται θίγουν βασικά κοινωνιολογικὰ προβλήματα καὶ δίδουν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν διαφωνοῦντα πρὸς τὰς ἐν αὐταῖς ἐκτιθεμένας γνώμας τοῦ Κ. νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ἐπ' αὐτῶν σκέψεις του.

1. Ὁ Κ. ἐν τῇ πρώτῃ πραγματείᾳ του διαιρεῖ τὴν γενικὴν κοινωνιολογίαν εἰς τρία τμήματα. Τὸ προκοινωνικὸν διεπόμενον κατ' αὐτὸν κυρίως ὑπὸ τῆς βιολογικῆς μεθόδου, τὸ μετακοινωνικὸν διεπόμενον ὑπὸ τῆς κριτικοφιλοσοφικῆς καὶ τὸ καθ' αὐτὸ κοινωνιολογικὸν διεπόμενον ὑπὸ τῆς στενῆς κοινωνιολογικῆς τοιαύτης.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτον τμήμα τῆς γενικῆς κοινωνιολογίας, ἀναφερόμενον εἰς τὴν γενετικὴν κοινωνιολογίαν, θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσῃ κανεῖς, ὅτι ὁ κοινωνικὸς δαρβινισμὸς ἐπεξέτεινε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς βιολογικῆς μεθόδου καὶ πέραν τοῦ προκοινωνικοῦ τμήματος τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, μεταφέρων τὰς βιολογικὰς ἐννοίας τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος καὶ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς συγχρόνου κοινωνίας καὶ ὅτι καὶ αὕτη ἢ πρὸς τὸν κοινωνικὸν δαρβινισμὸν ἀντιτιθεμένη ἀρχὴ τῆς πάλης τῶν τάσεων, ἀποτελοῦσα τὸν ἕτερον πόλον τῆς κοινωνιολογικῆς ἐρεῦνης, παρίσταται τελευταίως μᾶλλον ὡς βιολογικὴ παρά ὡς οικονομικὴ διαδικασίᾳ. Ἐξ ἄλλου τὸ ὄριον τὸ ὁποῖον θέτει ὁ Κ. εἰς τὴν προκοινωνικὴν περίοδον τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, ταυτίζων τὴν λήξιν τῆς περιόδου ταύτης πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλῆς. Ὁ Κ. βασιζέται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Τουρνάκη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐξαφάνισις τοῦ μητρικοῦ δικαίου καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ πατρικοῦ οἴκου ἀποτελοῦν τὸν θρίαμβον τῶν ἐνστικτικῶν τοῦ ἄρρενος (ἀτόμου) ἐναντι τῶν τάσεων τοῦ θήλεως, παρμμένοντος προσκεκολλημένου εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τοῦ εἴδους «Ἀφ' οὗτου συνετελέσθη ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀτόμου» γράφει ὁ Κ. «ἄρχεται ἡ ἱστορία τῆς Ἀνθρωπότητος! Ἡ ὁμοιομορφία τῆς μόνον ἐξ ἐνστικτικῶν πληρώσεων τοῦ προορισμοῦ τοῦ εἴδους ἐξαρωμένης ἐξελίξεως, ἀντικαθίσταται ἢ μᾶλλον συμπληροῦται ὑπὸ τῆς πολυμορφίας τῆς διὰ πνευματικῶν ἐπιδιώξεων συντελουμένης προόδου». Ἐν τούτοις ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὑπὸ τοῦ Freud διὰ τῆς ψυχαναλυτικῆς μεθόδου ἀνακαλυφθείσης ἐξελικτικῆς διαδικασίας, τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐρωτογεννητικῆς ὄργανώσεως, διὰ τῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἐρωτικῶν (ὁμοφυλιακῶν καὶ αἰμομικτικῶν) τάσεων καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως (ἢ μᾶλλον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν αὐτοερωτισμὸν ἀντικειμενικοποιήσεως) τοῦ ἐρωτ. ὑποκειμένου, εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν ἐρευναν τοῦ οἰκογενειακοῦ φαινομένου ὁδηγεῖ εἰς συμπεράσματα μᾶλλον ἀντίθετα ἐκείνων εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγουν οἱ κ.κ. Τουρνάκη καὶ Κανελλόπουλος. Ἡ ἐξαφάνισις τοῦ μητρικοῦ δικαίου, ὅπερ συνεβάδιζε μετὰ οἰκογενειακῶν μορφῶν ἀντιστοιχοῦσων πρὸς

παιδικές ερωτικές καταστάσεις (όμοφυλία, ομαίμων οικογένεια, ομαδικός γάμος κτλ.) και η εμφάνισις του πατρικού οίκου, ένδεικνύουν μάλλον κοινωνικήν ὀργάνωσιν ἀποκλειστικῶς πλέον ἐξυπηρετοῦσαν, διὰ τῆς μονογαμίας καὶ τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ θήλεως, τὰ συμφέροντα τοῦ εἴδους (ὑπαγωγή τῶν ἐρωτικῶν τάσεων εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπαραγωγῆς). Ἡ ἐξειληγμένη ἀτομικὴ ἐρωτικὴ ὀργάνωσις—πρὸς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ κοινωνιολογικῶς ὁ πατρικὸς οἶκος—εἶναι κατὰ τὸν Freud ἡ μόνη λειτουργία τοῦ ἀτόμου ἢ ὑπερβαίνουσα τὰ συμφέροντα αὐτοῦ καὶ ἐξασφαλίζουσα τὸν σύνδεσμόν του πρὸς τὸ εἶδος.

Εἰς τὸ δεύτερον τμήμα τῆς μελέτης τοῦ ὁ Κ. ἐπικαλεῖται τὴν ἐφαρμογὴν τῆς κριτικοφιλοσοφικῆς μεθόδου εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν. Δὲν θὰ συμφωνήσω τελείως μετὰ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην, ὅχι διότι ἡ κριτικοφιλοσοφικὴ μέθοδος εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν κοινωνιολογικὴν νοοτροπίαν, ὡς λέγει ὁ Κ., ἀλλὰ διότι νομίζω ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη, ὡς διετυπώθη κοινωνιολογικῶς ὑπὸ τοῦ Stammler, ἔχει ἀξίαν διὰ τὸν κοινωνιολόγον μᾶλλον ὡς ἀντίδροσιν κατὰ τῆς ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς πάλης τῶν τάσεων βασιζομένης ὕλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας. Κατὰ τὴν ὕλιστικὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας οἰκονομία καὶ δίκαιον συσχετίζονται ὡς αἷτιον καὶ ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Stammler συσχετίζονται ὡς περιεχόμενον καὶ μορφή. Τὸ δίκαιον ὡς «κατηγορία» à priori τεθειμένη προηγεῖται λογικῶς τῶν οἰκονομικῶν πράξεων, ἢ σύνταξις τῶν ὁποίων προὔποθέτει τὴν ὑπαρξιν ἐννόμου τάξεως. Ἡ περαιτέρω τῆς διαπιστώσεως τῆς σημασίας ταύτης τῆς κριτικοφ. μεθόδου ἐφαρμογὴ τῆς τῆς κοινωνιολογίας, ὡς καθαρᾶς δικαιοφιλοσοφικῆς ἀντιλήψεως (ὡς φαίνεται ὅτι τὴν ἐννοεῖ ὁ Κ.), δὲν βλέπω κατὰ τί δύναται νὰ προαγάγῃ τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν καὶ ποίας νέας ἐρεῦνας δύναται νὰ προκαλέσῃ.

Εἰς τὸ τρίτον τμήμα τῆς ἐργασίας του, ἀναφερόμενον εἰς τὴν κοινωνικὴν μορφολογίαν, ὁ Κ. βασίζεται ἰδίως ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Γερμανοῦ κοινωνιολόγου Ferd Tönnies.

Συνολικῶς τὸ ἔργον τοῦ κ. Κανελλοπούλου εἶναι συνοπτικὸν ἀλλ' ἄριστον, δεκνύει δέ, παρὰ τὰς τυγόν διαφωνίας τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ ἔχῃ ἐπὶ τινῶν σημείων, τελείαν προπαρασκευὴν εἰς τὴν κοινωνιολογίαν μεθοδολογίαν. Ἴσως θὰ ἐπεθύμει κανεὶς εἰς τὸ τρίτον τμήμα νὰ εἶχε ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ γαλλικὴ κοινωνιολογικὴ σχολή, τῆς ὁποίας αἱ ἐπὶ τῆς γνητικῆς κοινωνιολογίας καὶ κοινωνικῆς μορφολογίας ἐργασίαι εἶνε πολὺ σημαντικαὶ καὶ ἐνδιαφέρουσαι.

2. Ἡ δευτέρα ἐργασία τοῦ κ. Κανελλοπούλου εἶνε, ὡς δεκνύει καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς, περισσότερο φιλοσοφικοῖστορικὴ παρά κοινωνιολογικὴ. Μερικὰς γνώμας ἐκτιθεμένους ἐν αὐτῇ δὲν δύναται κανεὶς νὰ ἀποδεχθῆ τελείως. Ὅταν π. χ. ὁ Βουδδισμὸς ὀνομάζεται περιπέτεια τῆς ἀνατολικῆς (Ἰνδικῆς) πίστεως, ἢ ἀντίρροσις ἀνακύπτει ἀμείσως. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Spengler θεωρεῖ τὸν Βουδδισμόν ὡς τὴν τελικὴν κοσμοθεωρητικὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἰνδικοῦ ἐκπολιτιστικοῦ κύκλου. Ἀλλ' ὁ Βουδδισμὸς ὅχι μόνον δὲν ἀποτελεῖ περιπέτειαν τῆς Ἰνδικῆς φιλοσοφικῆς πίστεως ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ρασιοναλιστικοῦ του χαρακτῆρος προσέφερε μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Βραχμανικὴν θρησκείαν, ἀπαλλάξας αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Βεδικῆς θρησκείας πίστεως. Ὅσον καὶ ἂν προσεπάθησεν ὁ Max Müller νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Βεδικὴ θρησκεία ἐκφράζουσα μίαν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, ἀποτελεῖ τὸ προτύπον τῆς ἀρχαϊκῆς προσπαθείας τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων, τῶν ὁποίων ἀπλή παράστασις εἶναι αἱ διάφοροι θεότητες (νατουριστικὴ ἀντίληψις περὶ τῆς πρωταρχικῆς θρησκείας τῆς ἀνθρωπότητος), πειραμέναι ἀνεμφισβήτητον, ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ λατρεία τῶν θεοτήτων πηγάζει ἀπὸ χρονικῶς προγενεστέρων καὶ ἐπὶ τυχαίου γεγονότος βασιζομένην ἀντίληψιν τῶν

πρωτογόνων ἀνθρώπων, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ ἀπὸ ἀπλῆς ζωικῆς δυνάμεως μεταβάλλεται εἰς πνεῦμα καὶ εἰς θεότητα (ἀνιμιστικὴ ἀντίληψις περὶ τῆς πρωταρχικῆς θρησκείας τῆς ἀνθρωπότητος). Ἡ ἀντίληψις αὕτη μάλιστα περὶ τῆς κυριαρχίας τῶν πνευμάτων, δὲν ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Lény Brühl λογικὸν συμπέρασμα τῆς πρωτογόνου σκέψεως, ἀλλ' αὐτόχρημα μέρος τῆς περὶ τοῦ κόσμου παραστάσεως τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου. Εἶναι προϊόν ἰδιαίτερας τινος συνθετικῆς «προλογικῆς νοοτροπίας» (ἴδε ἐκτε νεότερον τὸ ἔργον τοῦ L. Brühl *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*). Ἰχνη συνελθῶ τῆς προλογικῆς ταύτης νοοτροπίας ἀνευρίσκονται ἐν τῇ Βεδικῇ θρησκείᾳ καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀπήλλαξεν ὁ Βουδδισμὸς τὴν Βραχμανικὴν τοιαύτην. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν βλέπω διατὶ δύναται νὰ ὀνομασθῆ περιπέτεια τῆς Ἰνδικῆς πίστεως.

Ἐν νέλει ὀφείλει κανεὶς νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Κ., κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θρησκεία διὰ ν' ἀποτελῇ δύναμιν πραγματικὴν, διὰ νὰ διατηρῇ ἀδιάσπαστον τὸν συνεκτικὸν δεσμόν μεταξὺ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἡμῶν πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς μᾶλλον ἀφηρημένας μεταφυσικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ γνώμη αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν διάκρισιν τοῦ W. James μεταξὺ τῆς «ὀργανικῆς θρησκείας» (ἀποτελουμένης ἐκ δογματικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν τύπων) καὶ τῆς «προσωπικῆς θρησκείας ἢ ὁποία εἶναι κατ' αὐτὸν ὁ τρόπος μετὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος ἀντιδρᾷ κατὰ τῆς ζωῆς ὡς ὁλόγητος».

Ἀνδρέας Σαουδάτος

Fischer Irving: Der Schwankende Geldwert. (Ἡ δυνάμεις τῆς νομισματικῆς ἀξίας.) Deutsche Ausgabe, Berlin 1924. Walter de Gruyter Co σελ. 48.

Τὸ παρὸν τεύχος εἶναι, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ ὑπὸ C. Hilger ὑπογραφομένου προλόγου, ἡ γερμανικὴ μετάφρασις μιᾶς μελέτης τοῦ Ἀμερικανοῦ συγγραφέως, ἥτις ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Lionel D. Edie ἐν ἔτει 1923 ἐκδοθείσῃ συλλογῇ «The Stabilisation of Business» (Ἡ Σταθεροποίησις τῶν ἐργασιῶν) ὑπὸ τὸν τίτλον «Stabilising the Dollar» (Ἡ Σταθεροποίησις τοῦ Δολλαρίου).

Τὸ πρωτότυπον ἦτο, ἀν κρίνῃ τις ἀπὸ τὴν μετάφρασιν, μία συντεταμένη καὶ ἐξαιρετικῶς ἐκλαϊκευτικὴ ἀπόδοσις τῶν σκέψεων ἃς ὁ συγγραφεὺς εἶχεν ἐκφέρει εἰς διάφορα συγγράμματα ἰδίᾳ ὁμοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ «Stabilizing the Dollar» (Νέα Ὑόρκη 1920 The Macmillan Co XLIX 303 σελ.).

Μία κριτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ Γερμανικοῦ τευχιδίου ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον του δὲν γίνεται ἐνταῦθα διότι ἕνεκα τῆς συντομίας καὶ ἀτελείας τοῦ περιεχομένου ἢ ἐπιστημονικῆς συζητήσεως πάντως πρέπει νὰ λάβῃ ὡς βᾶσιν τὸ ἄνωτέρω μνημονευθὲν κύριον σύγγραμμα.

Τυπικῶς δὲν δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ κρίνομεν τὸ Γερμανικὸν τεύχος διότι δὲν ἔχομεν τὸ πρωτότυπον. Καθ' ὅσον δύναται τις νὰ κρίνῃ ἀπὸ μίαν παραβολὴν μετὰ τὸ κύριον σύγγραμμα δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ μετάφρασις εἶναι καλὴ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁμοῦ τὸ Γερμανικὸν τεύχος ἀνταποκρίνεται τελείως εἰς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ δώσῃ μίαν ἰδέαν τοῦ σχεδίου σταθεροποιήσεως τῆς Ἀξίας τοῦ Χρήματος τοῦ Irving Fischer καθὼς καὶ τῶν ἰδιορρυθμιῶν τῆς Ἐκθέσεως καὶ Σκέψεώς του.

Ἐν τούτοις ἐδῶ θὰ ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις αὐτὸ τοῦτο τὸ σχέδιον τοῦ Fischer στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἄνωτέρω μνημονευθέντος μεγάλου πρωτοτύπου τὸ ὁποῖον δὲν ἐγένετο ἀκόμη ἀντικείμενον κρίσεως ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ.

Ἡ οὐσία τοῦ σχεδίου τοῦ Fischer ἐγκεῖται ἐάν δύνανται νὰ ἐκφρασθῶ ἐνταῦθα μετὰ τὴν ὀρολογίαν ἢν εἰσήγαγον καὶ χρησιμοποίησα ἐν τῷ βιβλίῳ μου

ματος μέσω της εκδοτικής πολιτικής. Νομίζομεν ότι με τα υπό του Fischer *λίαν ανεπαρκώς* ληφθέντα ὑπ' ὄψιν ζητήματα της εκδοτικής πολιτικής, ή τεχνικῶς τόσον ἀπλή μέχρι της ἐμφανίσεως τούτων πρότασις ἀρχίζει καὶ γίνεται προβληματική, τόσον θεωρητικῶς, ὅσον καὶ πρακτικῶς.

Ἡ παρατήρησις τοῦ παρελθόντος δὲν δίδει ἀφ' ἑτέρου κανὲν στήριγμα εἰς τὴν παραδοχὴν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν μετὰ τὰ μέσα τῆς προεξοφλητικῆς πολιτικῆς τῆς πολιτικῆς τῶν δανείων καὶ τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς τὴν ὁποίαν φαίνεται νὰ ἔχη πρὸ παντὸς ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Fischer νὰ ὁυθμίση τίς μετὰ σχετικῆς ἀκριβείας τὴν κίνησιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Αἱ ὑπὸ τοῦ Fischer ἐπίσης λαμβανόμεναι ὑπ' ὄψιν ὑπόλοιποι διακυμάνσεις, δυνατόν συνεπῶς νὰ ἦσαν ἐξ ἴσου ἰσχυραί. Ἄν μὴ σημαντικῶς ἰσχυρότεροι ἐκείνων αἱ τινες παρουσιάζονται ἐπὶ πραγματικοῦ χρυσοῦ νομισματικοῦ συστήματος.

Ἐνταῦθα δεόν ἐπίσης νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν βαθυτέραν ἴσως οὐχὶ πάντοτε συνειδητὴν αἰτίαν ὅτι οἱ πρακτικοὶ τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς, τόσον ὀλίγον συνεπάθησαν τὰς προτάσεις τοῦ Fischer. Δὲν δύναται νὰ συμπερισθῶν τὸν ἐπὶ τὴν νίκην πεποιθότα ὀπτιμισμὸν τοῦ Fischer. Ἡ πείρα τῶν ἐκ τῆς Πρωτικῆς Πολιτικῆς δὲν ἀφίνει νὰ γενηθῆ παρ' αὐτοῖς ἡ ἐλπίς ὅτι ἔστω καὶ ἂν εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ καθήκον τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, πρὸς πλήρη ἱκανοποίησιν τῶν ἐντολέων τῶν.

Hero Moeller - Δημήτριος Βεζανῆς

Aus dem Schmollerschen Jahrbuche für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft 50. Jrg. I Heft).

Ἀντίκρουσις: Δὲν συμφωνῶ μετὰ τὴν γνώμην τῆς Moeller ὅσον ἀφορᾷ τὸ γεγονός τῆς *ἀξιοματικότητος* τῆς ἀρχῆς τοῦ Fischer ὅτι «ὅσον βαρύτερον εἶναι τὸ δολλάριον τόσον μεγαλυτέραν ἀξίαν ἔχει». Ἐσφαλμένη ἐπίσης, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι ἡ σειρά τῶν συλλογισμῶν διὰ τῶν ὁποίων φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ἡ Moeller ὅτι μόνον τότε δικαιολογεῖται ἡ γνώμη «ὅσον βαρύτερον εἶναι τὸ Δολλάριον τόσον μεγαλυτέραν ἀξίαν ἔχει» ὅταν δεχθῆ τίς ὅτι ὁ χρυσὸς ἔχει σταθερὰν ἀξίαν ἀναλόγως τοῦ βάρους του, ὅταν δηλαδὴ μετὰ ἄλλας λέξεις, δεχθῆ τίς τὴν ἀρχὴν ταύτην ὡς ἀξίωμα. Ἡ Moeller, σκέπτεται ὡς ἔξης: ὅταν τὸ Δολλάριον αὐξήσῃ τὸ ποσοστὸν του καλύψεως, τότε ἡ τιμὴ τοῦ χρυσοῦ ἀπέναντι τοῦ Δολλαρίου πίπτει. Συνεπῶς, εἶναι ἐσφαλμένη ἡ γνώμη ὅτι ὅταν αὐξήσωμεν τὸ ποσοστὸν καλύψεως, θὰ ἐπιφέρωμεν πτώσιν τῶν τιμῶν, διότι ὁ χρυσὸς ὅστις περιέχεται τώρα ἐν ἐνὶ Δολλαρίῳ, θὰ ἔχη τὴν αὐτὴν ἀξίαν ἢν εἶχε καὶ ὁ πρότερον ἐντὸς ἐνὸς Δολλαρίου περιεχόμενος.

Τὸ σφάλμα ἔγκειται κατὰ τὴν γνώμην μου εἰς τὴν ὅλην ἐπιχειρηματολογίαν τῆς Moeller εἰς τὸ ὅτι αὕτη παραδέχεται ὅτι ὑπάρχει τιμὴ τοῦ χρυσοῦ. Σχέσις δηλ. ἀνταλλαγῆς δύο ἀγαθῶν, τοῦ χρυσοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ χρήματος ἀφ' ἑτέρου. Τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ δεκτὸν μόνον ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ *διαφορῶν* ἀγαθῶν. Προκειμένου ὅμως περὶ τοῦ ἐνὸς καὶ αὐτοῦ ἀγαθοῦ, π.χ. ἐνὸς σάκκου ἀλεύρου, τίνα λόγον θὰ εἶχε νὰ εἶπῃ τίς ὅτι εἰς σάκκος ἀλεύρου ἔχει τιμὴν ἕνα σάκκου ἀλεύρου; Τοῦτο εἶναι τελείως ἀνόητον. Ὁ Fischer ἔχει ἐνταῦθα νομισματικὰ συστήματα ὑπ' ὄψιν του, ἔνθα τὸ χαρτονόμισμα δύναται ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν ν' ἀνταλλαγθῆ ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ ὅπου ἐπικρατεῖ *πλήρης ἐλευθερία νομισματοκοπήσεως* ὡς ἐπανειλημένως τονίζει τοῦτο ἐν τῇ μελέτῃ του. Πρόδηλον ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ἐάν τὸ Δολλάριον περιέχει 25.8 κόκκους χρυσοῦ καὶ 25.8 κόκκοι χρυσοῦ ἀποτελοῦν ἐν Δολλαρίῳ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀλλάξῃ ἡ σχέσις τοῦ Δολλαρίου πρὸς 25.8 κόκκους χρυσοῦ, κατὰ τὸν ἴδιον λόγον καθ'

ὄν δὲν ἀλλάσῃ ἡ σχέσις μεταξὺ 25.8 κόκκων χρυσοῦ καὶ 25.8 κόκκων χρυσοῦ!...

Ἐάν διπλασιασθῇ ἡ ποσότης χρυσοῦ ἐνὸς Δολλαρίου, καὶ ἀντὶ 25.8 κόκκων χρυσοῦ περιέχει τοῦτο 51.6 κόκκους, τότε ἀντὶ ἡμίσεος Δολλαρίου θὰ δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ 25.8 κόκκους χρυσοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει παντάπασιν ὅτι ἐπέσεν ἡ τιμὴ τοῦ χρυσοῦ. Σημαίνει μόνον ὅτι 25.8 κόκκοι εἶναι τὸ ἡμισυ τῶν 51.6.

Τὸ συμπέρασμα ἄρα τῆς Moeller ὅτι θὰ πέσῃ ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ (εἰς Δολλάρια φυσικὰ) ἀπὸ τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι τὸ Δολλάριον περιέχει περισσότερον χρυσόν, εἶναι ἐσφαλμένον.

Ἡ τιμὴ ἐνὸς πράγματος ὡς πρὸς ἑαυτὸ εἶναι πρᾶγμα ἀνύπερκτον.

Ἡ τιμὴ τοῦ χρυσοῦ μετᾶται ὡς καὶ ἡ τιμὴ ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα. Διὰ ταῦτα, οὐδὲν το εὐφύεστερον τῆς προτάσεως τοῦ Fischer διὰ νὰ μὴ διαταράσσονται αἱ σχέσεις μεταξὺ νομίσματος καὶ ἀγαθῶν νὰ ἀλλάσῃ ἐκαστοτε ἡ ποσότης τοῦ χρυσοῦ ἢ περιεχομένη ἐν τῇ νομισματικῇ μονάδι.

Διαταρασσομένης τῆς σχέσεως μεταξὺ νομίσματος, χρυσοῦ δηλ. καὶ ἐμπορεύματος, κυμαινομένης τῆς τιμῆς τοῦ χρυσοῦ ὡς πρὸς τὸ ἐμπόρευμα, θὰ ἀλλάσῃ ἡ ποσότης τοῦ χρυσοῦ ἢ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀπόκτησιν μιᾶς ὀρισμένης ποσότητος ἐμπορεύματος. Τοῦτο ἀκριβῶς σημαίνει ἡ φράσις «κυμαινομένης τῆς τιμῆς τοῦ χρυσοῦ» ὅτι δηλαδὴ ἀλλάσῃ ἡ σχέσις ἀλλαγῆς τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸ ἐμπόρευμα. Καὶ ἐάν μὲν πίπτῃ ἡ τιμὴ, σημαίνει ὅτι χρειάζομεθα περισσότερον χρυσόν διὰ νὰ ἀγοράσωμεν ὀρισμένην ποσότητα ἐμπορεύματος, ἐάν ἀνέρχεται, σημαίνει ὀλιγώτερον.

Τοῦτο καὶ θὰ γίνεταί εἰς τὴν πρότασιν Fischer, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι αὕτη ἢ ἐνδεχομένως κυμαινομένη ποσότης χρυσοῦ ἢ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀπόκτησιν μιᾶς Μονάδος ἐμπορεύματος θὰ λέγεται Δολλάριον. Ὅτι οὐδὲν κατέχων ἐν Δολλαρίῳ θὰ κατέχῃ μιάν Μονάδα ἐμπορεύματος ὁ Χρῆστών ἢ ὁ Δανείζων θὰ ἔχη δοῦναι ἢ λαβεῖν ἀνεξαρτήτως τῆς διακυμάνσεως τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ πάντοτε τὴν αὐτὴν Μονάδα ἐμπορεύματος. Τοιοῦτοτρόπως ἢ τόσον ἐπιθυμητὴ *ἀσφάλεια τῶν Συναλλαγῶν* θὰ ἐμπεδωθῇ.

Ἡ πρότασις τοῦ Fischer δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ ἡ *Ἀναγνώρισις τῆς Καταστάσεως*. Διὰ τῆς διακυμάνσεως ὅμως τῆς ἐν ἐνὶ Δολλαρίῳ περιεχομένης ποσότητος χρυσοῦ κατορθώνει καὶ ἐξασφαλίζει τὴν σταθερότητα τῶν τιμῶν.

Εἰς αὐτὸ ἔγκειται ἡ ἰδιοφυΐα τῆς προτάσεως ταύτης. Τὸ σχέδιον Fischer ἂν καὶ δὲν ἀναιρεῖ ὅλας τὰς ἀφορμὰς διακυμάνσεων τῶν τιμῶν (τὰς ἐκ τοῦ νομισματος προερχομένας), αἶρει ἐν τούτοις μιάν ἐξ αὐτῶν, τὴν σπουδαιότεραν, τὴν προερχομένην δηλ. ἐκ τῆς ἀσταθείας τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ κατὰ τὸν ὅσον ἐπιτυχῆ φυσικὰ μετὰ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τεχνικῶς εἶναι δυνατὴ.

Ἡ γνώμη τῆς Moeller ὅτι ἡ πρότασις τοῦ Fischer σφάλλει *βασιμῶς* εἶναι κατὰ ταῦτα ἀπορητικῆα.

Τὸ μόνον ἴσως τὸ ὅποῖον θὰ ἠδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ ὡς παράλειψιν τοῦ Fischer εἶναι τὸ ἔξης: Ἡ διάγνωσις του, ὅτι ἡ ἀστάθεια τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν δὲν δύναται νὰ προέρχεται εἰμὴ ἀπὸ τὸ χρῆμα δὲν εἶναι πλήρης. Καὶ ἐάν ἡ πρότασις του δυνηθῇ νὰ λύσῃ ἐν μέρει τὸ *Πρόβλημα τῆς διακυμάνσεως τῶν τιμῶν ἀνὰ τὰς ἑκατονταετηρίδας* (Das Problem der säkulären Preisschwankungen), διότι ὡς λύσιν αὐτοῦ τοῦ προβλήματος θεωρεῖ ὁ Fischer τὴν πρότασιν του, δὲν θὰ δυνηθῇ ποτὲ νὰ τὸ λύσῃ ὀλόκληρον, διότι ἐνώπιον τοῦ ἐρευνητοῦ ὀρθοῦται τὸ πρόβλημα τῆς διακυμάνσεως ὄλων τῶν τιμῶν, τὸ προερχόμενον οὐχὶ ἐκ τοῦ χρήματος τοῦ χρυσοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς προϊούσης τελείως ὀποιήσεως, τῆς *Τεχνικῆς*. Τὸ πρόβλημα τὸ ὅποῖον θὰ ἀπασχολήσῃ τὸν πολιτικὸν τῆς σταθεροποιήσεως τῶν τιμῶν, θὰ εἶναι ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τὸ ἐ-

«Διδασκαλία περί Χρήματος», εις τοῦτο ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε εἶδη Χρήματος ἀκαθίστανται ὑφ' ἑνὸς χαρτονομίσματος τὸ ὁποῖον ἔχει ἔμμεσον, παραλλάσσουσαν καὶ εἰδικὴν Ἐμπορευτικὴν Ἀξίαν καὶ δὴ ἐν σχέσει μὲ τὸ Ἐμπόρευμα χρυσός. Ἐάν, οὕτω λέγει ὁ Fischer, μετὰ μίαν ἐξηκριβωμένην πῶσιν τῆς γενικῆς Ἐμπορευτικῆς Ἀξίας τοῦ χαρτονομίσματος τούτου ἐπετευχθῆ μία ὕψους τῆς ἔμμεσου εἰδικῆς ἀξίας του κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, ὅταν τοῦτο δηλαδὴ δύναται νὰ ἐξαργυρωθῆ ἀντὶ μεγαλειτέρου ποσοῦ χρυσοῦ, τότε θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπιτύχωμεν μίαν Ἴσορροπίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ δίδωμεν εἰς τὸ χρῆμα μίαν κατὰ προσέγγισιν σταθερὰν Ἐμπορευτικὴν Ἀξίαν καὶ νὰ ἐξασφαλίσωμεν μίαν πολὺ ὁμαλωτέραν γενικὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ ἐκείνην ἣτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς σημερινῆς ρυθμίσεως τῆς Οἰκονομίας.

Τὸ προφανέστερον ἐλάττωμα τῆς ὑπὸ τοῦ Fischer διδασκομένης ἀκαλουθητέας πολιτικῆς ὡς πρὸς τὴν νομισματικὴν ἀξίαν ἔγκειται εἰς τὴν θυσίαν τῆς διεθνούς Νομισματικῆς Σταθερότητος τῆς Νομισματικῆς Ἀξίας. Θυσίαν ἣτις σήμερον διὰ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας θὰ ἦτο ἐξ ἴσου ὀδυνηρὰ ὅσον καὶ διὰ τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας.

Ἐν ἄλλο ἀμέσως ἐμφανὲς ἐλάττωμα προκύπτει ἐκ τῆς ἀκαθορίστου καὶ συνεπὸς καὶ ἐσωτερικῶς ἀμφισβητουμένης γενικῆς Ἐμπορευτικῆς Ἀξίας. Εἰς γενικῶς ἀνεγνωρισμένους Τιμᾶριθμους τῶν τιμῶν δὲν ὑπάρχει ἀλλ' οὔτε θὰ εὐρεθῆ ποτέ.

Θὰ ἐπεθύμουν ἐνταῦθα νὰ ἐγείρω καὶ τρίτον ἐπιχείρημα ὅπερ ἐπίσης ἀφορᾷ τὴν Οὐσίαν καὶ οὐχὶ τὰς λεπτομερεῖς τῆς προτάσεως, ὅπερ ἢ καθόλου ἢ ἐλλειπῶς μέχρι τοῦδε διετύπωσαν ἄλλοι κριτικοὶ καὶ τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἄλλοι μόνον νὰ θίξω ἠδυνήθην: ἡ ἀλλαγὴ τῆς εἰς χρυσὸν Ἀξίας τοῦ χαρτονομίσματος δὲν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπιχείρημά μου, τὴν ἄμεσον ἀλλαγὴν τῆς γενικῆς τοῦ Ἐμπορευτικῆς Ἀξίας ὡς τοῦτο ἐπανειλημμένως τονίζει ὁ Fischer. Ἡ σικρὰ τῶν σκέψεων τοῦ Fischer εἶναι ἡ ἐξῆς: «Δὲν νομίζω ὅτι οἰοσθήποτε, εἴτε δέχεται εἴτε ἀποκρούει τὴν θεωρίαν περὶ χρήματος ἢ ἐγὼ δέχομαι, θὰ ἀρνηθῆ ὅτι τὸ βάρος τοῦ χρυσοῦ ἐν ἐνὶ δολλαρίῳ ἔχει μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀγοραστικῆς του δυνάμεως. Περισσότερος χρυσός θὰ ἀγοράσῃ περισσότερα ἀγαθὰ. Ἄρα περισσότερος χρυσός τῶν 23.22 γραμμαρίων θὰ ἀγοράσῃ Ceteris Paribus περισσότερα ἀγαθὰ ἐκείνων τὰ ὁποῖα θὰ ἀγοράσουν 23.22 γραμ. Ἄρα ἐάν τὸ δολλᾶριον ἀντὶ νὰ εἶναι 23.22 γραμ. ἢ περίπου $\frac{1}{20}$ μᾶς

οὐγγίας χρυσοῦ ἦτο μία οὐγγία ἢ μία λίτρα ἢ εἰς τόννος χρυσοῦ θὰ ἠδύνατο πάντοτε Ceteris Paribus νὰ ἀγοράσῃ περισσότερα τῶν ὅσων δύναται τώρα ὅπερ εἶναι τὸ ἴδιον ὡς νὰ ἐλέγομεν ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῶν τιμῶν θὰ ἦτο κατώτερον. (Ἐν τῷ κυρίῳ ἔργῳ Stabilising the Dollar σελ. 90 ἀνάλογον ἐν τῷ Γερμ. τευχιδίῳ σ. 32). Ἡ ἀπόδειξις αὕτη ὅσον καὶ νὰ εἶναι ὑποβλητικὴ δὲν μοῦ φαίνεται ὀρθή. Ὁ Fischer δὲν λαμβάνει διόλου ὑπ' ὄψιν κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐνιαχοῦ φερόμενα παραδείγματα τὴν κατηγορίαν ΧΡΟΝΟΣ.

Τὴν αὐτὴν στιγμὴν θὰ δυνηθῶμεν κατὰ κανόνα νὰ ἀνταλλάξωμεν δι' ἑν μεγαλύτερον ποσὸν χρυσοῦ μεγαλύτερον ποσὸν ἐμπορευμάτων ἢ δι' ἑν μικρότερον ποσὸν χρυσοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν θὰ συμβῆ ἀναγκάως εἰς διαφόρους στιγμὰς. Ἐάν πέσῃ ἡ τιμὴ διὰ μίαν λίτραν βουτύρου ἀπὸ 1 MK εἰς MKO, 99, τότε θὰ ἀξίζον 101 λίτραν βουτύρου μόνον MK. 99, 99 ἢτοι ὀλιγώτερον ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἤξιζον ἄλλοτε αἱ 100 λίτρα.

Ἡ ὕψους ὅμως τῆς ἔμμεσου εἰς χρυσὸν καλύψεως τῆς Νομισματικῆς Μονάδος, θὰ ἐσήμαινε, καθὼς καὶ ὁ Fischer ἀνεγνώρισεν, μίαν πῶσιν τῆς τιμῆς τοῦ χρυσοῦ ὡς πρὸς τὴν Νομισματικὴν Μονάδα. Δὲν ὑπάρχει ὅθεν οὐδεὶς λόγος

διὰ τὴν παραδοχὴν ὅτι ὁ ἐν τῇ πραγματικότητι ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν του εἰς χαρτονομίσμα μειωμένος διὰ τοῦ κρατικοῦ μέτρου χρυσός καὶ συνεπὸς ἀντὶ χαρτονομίσματος εὐθηνότερον ἀποκτώμενος θὰ ἔχῃ τώρα ἐν τῇ μεγαλειτέρῃ ποσότητι ὡς πρὸς τὴν νομισματικὴν μονάδα, μεγαλειτέραν ἀγοραστικὴν δύναμιν ἐκείνης ἢν εἶχεν ὅταν τὸ ἐν μιᾷ νομισματικῇ μονάδι περιεχόμενον ποσὸν ἦτο μικρότερον.

Μία τοιαύτη γνώμη, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ μόνον ἐάν παρεδεχόμεθα ὅτι ὁ χρυσός ἔχει ἐν μιᾷ ὠρισμένη ποσότητι, μίαν ἐσωτερικὴν σταθερὰν ἀξίαν ἣτις ἐν πάσει περιπτώσει, δέον νὰ ἀναγνωρισθῆ.

Ἡ πραγματικὴ σχέσις μεταξὺ τῆς ἀλλαγῆς τῆς τιμῆς τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, θὰ ἦτο ἀκριβῶς ἀντίθετος πρὸς τὰς ἤδη ἐκτεθεισὰς γνώμας τοῦ Fischer καὶ δὴ διττή.

Πρῶτον εἶναι ἐπάναγκες, εὐθύς ὡς ἡ τιμὴ τοῦ χρυσοῦ γίνετα μεταβλητή, νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ γενικοῦ τιμαριθμοῦ τῶν τιμῶν ὅπου δὲν περιέχεται ἐπὶ πραγματικοῦ χρυσοῦ νομισματικοῦ συστήματος. Ἐάν νῦν προβῶμεν εἰς ἀφαίρεσιν (Abstraktion) συμφώνως μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκθέσεως τοῦ Fischer, ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ χρυσοῦ, δι' ἴσως ὑπολειφθέντα πραγματικὰ χρυσὰ νομισματικὰ συστήματα, δὲν δύναμεθα νὰ δώσωμεν εἰς τὸ ἐμπόρευμα «Χρυσός» εἰ μὴ μόνον ἓνα πολὺ μικρὸν συττελεστήν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν συμπεριληφθέντων ἐμπορευμάτων. Ἡ μειωμένη τιμὴ του, δὲν θὰ δυνηθῆ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀριθμητικῶς νὰ ἰσοφαρίσῃ τὴν ἀνάλογον ὕψωσιν τῶν τιμῶν ὅλων τῶν ὑπολοίπων ἐμπορευμάτων. Μίαν τοιαύτην σκέψιν δὲν δύναμαι νὰ ἀνεύρω παρὰ τῷ Fischer.

Ἐστερον δέον νὰ ἐρευνηθῆ κατὰ ποῖον τρόπον, ἡ ἠλλαγμένη κάλυψις εἰς χρυσὸν τοῦ χαρτονομίσματος, θὰ ἐπηρέασῃ τὰς πράξεις ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξαρτάται τὸ ὕψος τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Κατὰ πρῶτον λόγον δέον νὰ προσειάσωμεν μίαν ἀλλαγὴν ἐν τῇ χαρτονομισματικῇ ἐκδοτικῇ πολιτικῇ. Ἐάν αὐξηθῆ ἡ εἰς χρυσὸν ἀξία τῆς νομισματικῆς μονάδος, ἡ ἐκδίδουσα ἀρχὴ ἢ Τράπεζα, θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἀλλάξῃ τὴν ἐκδοτικὴν τῆς πολιτικῆν διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ἔχρη τοῦδε ποσοστὸν καλύψεως.

Ὁ Fischer, δὲν ἀφῆκε τελείως ἀπαράτηρητα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδοτικὴν πολιτικὴν, ἀν' ὅχι ἐν τῷ κυρίῳ συγγράμματι, τοῦλάχιστον ἐν τῷ παραρτήματι. Ἐκεῖ ἐκφέρει τὴν γνώμην ὅτι ἐφόσον ἐγίνεν ἡ ἀλλαγὴ τῆς τιμῆς τοῦ χρυσοῦ κατὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ προταθέντα τρόπον, ἡ ἐκδοτικὴ πολιτικὴ ἀναγκαστικῶς ἀν' ὅχι ταχέως, θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν σταθερότητα τῆς ἐμπορευτικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος.

Τὴν γνώμην ταύτην ὅμως στηρίζει ὁ Fischer καλῶς εἰς τὴν δικαιολογίαν ὅτι εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὸ δολλᾶριον θὰ ἔχῃ τοσοῦτον μεγαλειτέραν ἀξίαν ὅσον βαρύτερον εἶναι (σελ. 216).

Ἀντὶ τῆς ἀποδείξεως τῆς στηριζομένης ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἀξιώματος, ὅπερ ὡς εἶδομεν ἐν τῇ προκειμένῃ σχέσει δὲν φαίνεται ἐφαρμόσιμον, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε λάβει χώραν μίαν λεπτομερῆς ἐρευνα ὁποῖα δυνατότητες δηλαδὴ ἀνοίγονται εἰς τὴν χαρτὸν. ἐκδοτικὴν πολιτικὴν, κατόπιν τῆς ἀλλαγῆς τῆς τιμῆς τοῦ χρυσοῦ. Θὰ ἔπρεπε κυρίως νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἡ ἐξέτασις τῶν δυνατῶν σκέψεων, μεθόδων καὶ τρόπων ἐπιδράσεως τῆς ἐκδοτικῆς πολιτικῆς. Ἡ δυνατότης τῆς σταθεροποιήσεως τῆς ἐμπορευτικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος μεσφ τῆς προτάσεως τοῦ Fischer, θὰ ἀπεδεικνύετο συμφώνως μὲ τὰ προλεχθέντα ὡς ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὸ γενικώτερον ζήτημα.

Κατὰ ποῖον τρόπον καὶ μέχρι ποίου σημείου ἐν γένει, εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχωμεν συστηματικῶς τὴν σταθεροποίησιν τῆς ἐμπορευτικῆς ἀξίας τοῦ χρή-

ξής: Ποία είναι η δίκαια τιμή δια το χρῆμα, ἀφοῦ καὶ ἡ ποσότης τῶν ἀγαθῶν ἢ ὅποια ἐξηρημάσθησαν ὡς βάσις διὰ τὴν πρότασιν Fischer σχετικοποιεῖται ἤδη, δοθέντος ὅτι ἡ αὐτὴ ποσότης ἐμπορεύματος δὲν ἀντιπροσωπεύει εἰμὴ ἐλαχίστην ἐργασίαν σχετικῶς μετ' ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἡ αὐτὴ ποσότης ἔμπορεύματος ἀντεπροσώπευε πρὸ ὀλίγου ἀκόμη καιροῦ; Ποίος θὰ ἐπωφεληθῆ τῆς προοιούσης παραγωγικότητος, τῆς Τεχνικῆς, ὁ Δανειστής ἢ ὁ Ὀφειλέτης, τὸ Παρελθόν ἢ τὸ Μέλλον;

Διὰ τὰ καταστῶ σαφέστερος: ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ γενικὸς Τιμάρθμος τῶν τιμῶν δεικνύει τάσιν πρὸς πτώσιν λόγῳ μεγάλων τελειοποιήσεων τῆς Τεχνικῆς. δι' ὧν ἐπετεύχθη μεγάλη ἐξοικονόμησις ἐργασίας. Ἄντι ἐνός δολλαρίου δυνάμεθα ἤδη ν' ἀγοράσωμεν πολὺ περισσότερα ἐκείνων ἅτινα ἠγοράζοντο ἀπ' αὐτοῦ πρὸ εἴκοσι πέντε ἐτῶν. Συμφώνως μετ' τὴν πρότασιν Fischer θὰ ἐλαττώσωμεν τὸν χρυσὸν τίτλον, ὥστε ἡ νομισματικὴ μονὰς νὰ φθάσῃ τὴν προτέραν ἀξίαν, νὰ ἀγοράξῃ δηλ. τὴν αὐτὴν ποσότητα ἀγαθῶν ὡς καὶ πρῶν. Τοῦτο ὁμοίως θὰ ἐσημεινῶν ὅτι πραγματικῶς ὁ δανειστής λαμβάνει ὀλιγώτερον ἐκείνων τὰ ὅποια ἔδωκε, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς προτάσεως τοῦ Fischer. Το νὰ ἀφήσωμεν πάλιν τὸν χρυσὸν τίτλον ἴδιον θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν πρότασιν του, ἥτις λαμβάνει ὡς βάσιν τὴν ποσότητα τῶν ἀγαθῶν.

Ὁ πολιτικὸς τῆς Νομισματικῆς Σταθεροποιήσεως θὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πλήρη ἀπόδοσιν τῶν ὀφειλομένων ἢ θὰ ἀφήσῃ τὴν διαφορὰν ἐν τῇ ποσότητι τῶν ἀγαθῶν εἰς τοὺς ὀφειλέτας; Τοῦτο φυσικὰ εἶναι ζήτημα Ἄξιας καὶ δὲν δύναται νὰ λυθῆ ἐπιστημονικῶς. Τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος δὲν θὰ τὴν δώσῃ ἡ Ἐπιστήμη, ἢ Λογικὴ, ἀλλὰ ἡ Θέλησις, ὁ συγκεκριμένος πολιτικὸς τῆς Νομισματικῆς Σταθεροποιήσεως.

Δημήτριος Βεζαντής

Annuaire des Assurances: Paris Imprimerie de la «Securitas» 1926 682 σ.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐπετηρίς, τὸ τέταρτον ἤδη ἐκδομένη ὑπὸ τὸν αὐτὸν πάντατε τίτλον, ἀποτελεῖ μέρος τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἐπὶ πενήτηκονταετίας ἀνα Κυριακῆν κυκλοφοροῦσης διεθνούς ασφαλιστικῆς ἐφημερίδος «Argus».

Ἡ ἔκδοσις ἐπετηρίδων τοιοῦτου περιεχομένου δὲν γίνεται ἔν τῷ πρῶτον. Ἄπανταχὺ τῆς Εὐρώπης (πρῶτη ἐννοεῖται τῆς Ἑλλάδος) καὶ τῆς Ἀμερικῆς: τὰ πάμπολλα ασφαλιστικὰ περιοδικὰ φιλοτίμως ἐργαζόμενα προβαίνουσιν εἰς ἐκδόσιν ἐτησίως ἰδιαιτέρων τόμων, ἐν οἷς καταλλήλως περισυλλέγουσι καὶ συστηματικοῦσι τὴν εἰς τὰ τεύχη ὀλοκλήρου τοῦ ἔτους ἐγκατεστασμένην ὕλην, συνοπτικῶς παραθέτουσι πᾶσαν χρῆσιμον ὡς πρὸς τὴν ἐτησίαν παραγωγὴν τῶν ἐταιριῶν πληροφορίαν, περιλαμβάνουσι τὴν κειμένην νομοθεσίαν κ.λ.π. Τὰ δημοσιεύματα ταῦτα ἐπιδιώκοντα προφανῶς ἄλλον σκοπὸν ἢ τὰ παρὰ τὸν δημοσίον ἀρχῶν ἐκδιδόμενα ἀποτελοῦσιν ἀληθῆς ασφαλιστικῶν aide-memoire.

Ἐν Γαλλίᾳ αἱ τοιαῦται ἐκδόσεις εἶναι πολυάριθμοι. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ὁμοίως ἐπετηρίς εὐρεθῆται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τόσον διὰ τὴν πληθύν τῶν παρεχομένων πληροφοριῶν, ὅσον καὶ διὰ τὴν μεθοδικότητα αὐτῶν. Χρησιμοποιοῦν ταύτην καὶ ὁ πλέον ἀδαής περὶ τ' ασφαλιστικά, δύναται νὰ μορφώσῃ ταχέως καὶ ἀσφαλῆ γνώμην περὶ τῆς πορείας τῶν ἐργασιῶν, ὡς καὶ περὶ τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς οικονομικῆς καταστάσεως ἐκάστης τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐργαζομένων ασφαλιστικῶν ἐταιριῶν, αἵτινες ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ὑπερβαίνουσι τὰς δύο χιλιάδας.

Διηρημένη εἰς δύο μέρη ἀσολεῖται ἰδιαιτέρως περὶ ἐκάστης ἐταιρείας ἀναγράφουσα πληροφορίας ὡς πρὸς τὴν ἰδρυσιν, τὰ κεφάλαια, τ' ἀποθέματα, τοὺς ἐκμεταλλευομένους κλάδους, τὴν ἐτησίαν παραγωγὴν κ.λ.π. Τὰ περιεχόμενα

στοιχεῖα περιορίζονται εἰς τὴν χρῆσιν 1924, εἶναι ὁμοίως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως πλήρη, εἰς τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἐγκρίεται τὸ πλεονέκτημα τῆς παρεχομένης ἐργασίας. Ὁ ἐν τέλει παρατιθέμενος πίναξ περιεχομένων κατὰ κλάδους ἐπιχειρήσεων διευκολύνει ἐτι μᾶλλον τὴν χρῆσιν τοῦ βιβλίου.

Τῆς ἐργασίας ταύτης προτάσσεται εἰς ἑκατὸν πενήκοντα σελίδας σύντομος ἀνάπτυξις διαφορῶν ζητημάτων ἐκ τῆς πρακτικῆς ὡς καὶ ἐκ τῶν νομικῶν ὀρισμῶν, οἵτινες διέπουν τὰ τῶν ἀσφαλίσεων. Τὸ περιεχόμενον τοῦ μέρους τοῦτου διὰ τὸ ἀσφαλιζόμενον κοινὸν εἶναι πολιτικώτατον. Ἀνεξαρτήτως τῶν στατιστικῶν πληροφοριῶν περιλαμβάνει πλήρη ασφαλιστικὴν νομοθεσίαν μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1925, ἰδίᾳ διὰ τοὺς κλάδους ἀτυχημάτων τῆς ζωῆς (σελ. 69, ἐπ.) ἐπεξηγησὶν τῶν οἰαφῶν ἀσφαλιστικῶν ὄρων (σελ. 3-12), διατύπωσιν γενικῶν νομικῶν ὀρισμῶν περὶ συντάξεως ἀσφαλιστικῶν συμβολαίων (σελ. 31), τὴν σπουδαιότεραν διὰ τὴν σύναψιν τῶν συμβάσεων νομολογίαν (βλ. σελ. 33), τοὺς ὄρους τῶν ἐγκαταστάσεων ἁλλοδαπῶν ἐταιριῶν ἐν Γαλλίᾳ κ.λ.π.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων καθίσταται προφανές ὅτι δὲν πρόκειται ἀπλῶς διαφημιστικὴ ἐργασία τοῦ διεθνούς ασφαλιστικοῦ περιοδικοῦ, ἀλλ' αὐτόχρημα πλήρες ασφαλιστικὸν ἐγχειρίδιον, ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ πάντα βουλούμενον ὅπως λάβῃ ἄμεσον ἀντίληψιν τῆς πορείας τῶν ἐν γένει ἐν Γαλλίᾳ ἐργαζομένων ασφαλιστικῶν ἐταιριῶν, ἰδίᾳ δὲ παρ' ἡμῖν ἐνθα ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἁλλοδαπῶν ασφαλιστικῶν ἐταιριῶν ἔλαβε τοσαύτην ἔκτασιν.

Γ. Χ. Ἀγαπωστόπουλος

Heinrich Pesch S. J. Lehrbuch der Nationalökonomie. I. Grundle-
gung. 3. & 4 neu bearbeitete Auflage. Freiburg im Breisgau. Ver-
lagsbuchhandlung Herder & Co: G. m. b. H. 1924 (XII u. 595 S.
geb. Mark 23).

Πρὸ τῆς ἐνασχολήσεως μετ' ὃ ἐργον τοῦ Pesch, πρέπει νὰ καθορισθῆ ἡ γενικὴ κοσμοθεσία τοῦ Pesch διὰ τὰ κατανοηθῆ καὶ ἡ γενικὴ γραμμὴ τοῦ ἔργου τοῦ εὐκολότερον καὶ καλύτερον.

Ὁ Pesch εἶναι Ἰησουΐτης (societatis Jesu) καὶ δι' τῆς τάξεως τῶν πνευματικῶν διδασκάλων. Ὡς Ἰησουΐτης ἔσχεν εὐρείας μορφώσεως φιλοσοφικῆς, νομικῆς, οικονομικῆς. Ἰδιαιτέρως ηὔχρησε νὰ παρακολουθῆσιν εἰς τὰ οικονομικὰ τὸν Erwin Nasse, τὸν Schmoller καὶ ὡς διαρκῆ σύμβουλον καὶ καθοδηγὸν αὐτοῦ νὰ ἔχη τὸν Wagner. Ὁριώμενος λοιπὸν ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς καθολικὰς ἀρχὰς τοῦ τάγματός του προσεπάθησεν ὑποτυπωδῶς διὰ τὴν παγκόσμιον οικονομικὴν φιλοσογίαν, νὰ ἐπεξεργασθῆ ἐνιατὸν τι σύστημα οικονομικῆς. Τὸ ἰδιαιτερον γνώρισμα αὐτοῦ προσεπάθησε νὰ προσδώσῃ ἐν τούτῳ, ὡς ὁ ἴδιος μνημονεύει εἰς τὸν πρόλογόν του: ἐν τῇ συνετεῖ ἐφαρμογῇ τῆς ἀνθρωποκεντρικῆς καὶ ὀργανικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐθνικοῦ οικονομικοῦ βίου, ἐν τῇ συνενάσει τοῦ αἰτιώδους καὶ τελολογικοῦ τρόπου ἐρεῦνης, ἐν τῷ τονισμῷ τοῦ δικαιολογικοῦ λόγου τοῦ Κράτους καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῶν σκοπῶν καὶ διὰ τὴν ἐνότητα τῆς οικονομίας, ἐν τῇ ἐξαρ-
σει τοῦ πρακτικοῦ χαρακτήρος τῆς πολιτικῆς οικονομίας, ἐν τῇ ἐνώσει τῆς ἐπαγωγικῆς καὶ ἀπαγωγικῆς, τῆς ἀναλυτικῆς καὶ συνθετικῆς μεθόδου κλπ.

Τονίζει λοιπὸν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεσίας εἰς τὸν οικονομικὸν βίον τῶν λαῶν. Εἰς τὰς σημερινὰς μάλιστα σοβαρὰς ποικίλας μεταπολεμικὰς προτάσεις περὶ ἐπανοικοδομήσεως τοῦ οικονομικοῦ βίου διαφαίνεται σαφῶς, (ἐν γνώσει ἢ ἀγνοίᾳ τῶν προτεινόντων αὐτὰς) τὸ солидарιστικὸν πνεῦμα τῆς κοινωνικῆς οικονομικῆς ὀργανώσεως, τὸ ὁποῖον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον διαπνέει τὸ ἔργον καὶ τὴν ὀντότητα τοῦ Pesch.

Προσεπάθησε δηλαδή ο Pesch, ακολουθών την γενικήν ιδέαν της κοινότητος, να διαμορφώση αυτήν εις ιδύνουσαν γραμμὴν τοῦ συστήματός του, νὰ θέσῃ ἀκρογωνιαίον λίθον αὐτοῦ τὸν «Σολιδαρισμόν», ἀποφεύγων οὕτω τὸν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, τονισμόν τῶν φιλελευθέρων ἀτομιστικῶν θεωριῶν, εἴτε τῶν σοσιαλιστικῶν δογμάτων, ὑπὸ τῶν ὁποίων κυριαρχεῖται γενικῶς ἡ οἰκονομικὴ φιλολογία. Καίτοι δέ, τὴν ὀξείαν συστηματικὴν διάνοιαν τοῦ Wagner δὲν διέφυγεν ἡ ἀντίθεσις αὐτῆ καὶ ἐπεχείρησεν οὕτως νὰ ἀρῇ αὐτὴν εἰς τὸ μνημειώδες ἐπιστημονικὸν ἔργον του, ὅμως ἐλέγχθη ὅτι ὁ μαθητὴς τοῦ Pesch συμπλήρωσε καθ' ὅλα τὴν σύνθεσιν τῆς νεωτέρας, (γαλλικῆς κυρίως διαμορφώσεως) κοινωνικοφιλοσοφικῆς ταύτης θεωρίας.

Τὸ σύστημα τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας τοῦ Pesch περιλαμβάνον μόνον κυρίως θεωρητικὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε ὀγκώδεις τόμους. Ὁ πρῶτος, περὶ οὗ καὶ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀποτελεῖ τὴν «θεμελίωσιν» (Grundlegung), ὅρον τὸν ὁποῖον εὐχαρίστως ἐμεταχειρίζετο ὁ ἀείμνηστος Wagner. Ὁ δεύτερος τόμος τοῦ συστήματος περιλαμβάνει τὸ πρῶτον μέρος τῆς γενικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, δηλαδή τὰ οἰκονομικὰ συστήματα, τὴν φύσιν καὶ τὰ κύρια αἷτια τοῦ λίκου πλοῦτου· ὁ τρίτος, τὸ δεύτερον μέρος, δηλαδή τὰ δρωῦντα αἷτια τῆς οἰκονομικῆς δημιουργίας, ὁ τέταρτος, τὸ τρίτον μέρος τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, δηλαδή τὴν ἔρευναν τῆς καλύψεως τῶν ἀναγκῶν ὡς σκοποῦ τῆς οἰκονομικῆς καὶ περὶ παραγωγῆς· ὁ πέμπτος τέλος, περιλαμβάνει συνέχειαν τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, δηλαδή, ἀνταλλαγὴν, διαμόρφωσιν τοῦ εἰσοδήματος καὶ περιορισίας καὶ τὰς διαταρᾶξεις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Ὡς πρὸς τὴν θεωρητικὴν διάρθρωσιν τοῦ συστήματός του δὲν ἀκολουθεῖ λοιπὸν Pesch τὴν διαιρέσιν τῶν συνήθων ἐγχειριδίων (Conrad, Philippovich οὔτε τὴν τριπλὴν νεωτέραν διαιρέσιν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς θεωρητικὴν, ἱστορικὴν καὶ πρακτικὴν ἐπιστήμην (βλ. σελ. 574), ἀλλὰ ἐπιδιώκει μᾶλλον κατὰ τὸ γαλλικὸν σύστημα γενικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἐν θεωρητικῇ ἐρευνῇ καὶ καθ' ἀρχὴν ἐξετάσει τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων, μετὰ τὰς ὁποίας συνδέονται τὰ συμπεράσματα ὄλων τῶν ἄλλων μεθόδων ἐρεύνης καὶ χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἐπίλυσιν τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων. Διὰ τοῦτο τονίζει ὁ Pesch τὸν πρακτικὸν χαρακτῆρα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ προτιμᾷ οὕτως ἐν τῇ ἰδίᾳ του ἀναπτύξει τὸ ἐπιφώνημα. «Ὅπισθ' ἀπὸ τὸν Ἀδάμ Σμίθ!» οὕτως ἐν τῇ ἰδίᾳ του ἀναπτύξει τὸ ἐπιφώνημα. «Ὅπισθ' ἀπὸ τὸν Ἀδάμ Σμίθ!» (σελ. 578). Ὁ Pesch διακρίνει ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας τοῦ γενικῆς καὶ εἰδικῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Ἡ Γενικὴ κοινωνικὴ οἰκονομία εἶναι δι' αὐτὸν ἡ περὶ κοινωνικῆς οἰκονομίας γενικῶς διδασκαλία, ἡ εἰδικὴ κοινωνικὴ οἰκονομία ἡ διδασκαλία περὶ τῶν διαφορῶν τμημάτων τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Μεθοδολογικῶς θεωρεῖ ἀμφοτέρως ὁμοίως ἐπιστήμας. Καὶ ἡ γενικὴ Κοινωνικὴ οἰκονομία παραμένει πρακτικὴ ἐπιστήμη.

Εἰς τὴν εἰδικὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν ὑπάγει ὁ Pesch πᾶν ὅτι ἰδιάζει εἰς τὰ εἰδικὰ τμήματα τῆς οἰκονομίας, δηλαδή γεωργίαν, βιομηχανίαν, ἐμπόριον μεταφορᾶς καὶ συσχετίζει ταῦτα συντόμως μετὰ τὰς ἐθνικὰς συνθήκας. Εἰς τὴν γενικὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν ὑπάγεται κατὰ ταῦτα ὅτι εἶναι κοινὸν εἰς τὰ ἀνωτέρω τμήματα, προσφέρει δὲ αὐτῇ καὶ γενικὴν ἐπισκόπισιν τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ βίου. Ἐρευνᾷ ἐπομένως αὐτὴ τὴν περὶ τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου καὶ τῶν αἰτίων αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν αἰτισκρατίαν τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου ἢ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Ἡ «θεμελίωσις» περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια (I Φύσις καὶ ἄνθρωπος, II Κοινωνία καὶ κοινωνικὴ ἐπιστήμη, III Τρεῖς θεμελιώδεις βάσεις τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τάξεως, IV Ἡ οἰκονομία καὶ ἡ οργανωτικὴ ἀρχὴ τῆς, V Ἡ διδασκαλία τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας).

Ἡ πρώτη παράγραφος τοῦ δογματίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κυρίαρχος τοῦ κόσμου κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. Εἶναι γεγονός· ὅτι ὁ ἄνθρωπος κυριαρχεῖ τοῦ κόσμου, διαρκῶς μάλιστα εὐρύτερον. Τοῦ γεγονότος ὅμως τούτου ἡ αἰτία εἶναι ὅτι ὁ θεὸς ἠθέλησε τοῦτο, ὁ ὁποῖος ἐνεφύσησεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἔλλογον φύσιν καὶ ἐπομένως ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πλεονεξίαν, ὑπερρερότητα τινα ἀπὸ τὴν ὑλικὴν φύσιν, ἀπὸ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα. Ἄνευ τῆς διανοητικῆς ταύτης ὑπερρερότητος δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε πρακτικὸν τινα σκοπὸν θὰ εἶχεν. Ἐκ τούτου συνάγονται δύο τινά: 1. ὅτι αἱ βάσεις τῆς κυριαρχίας αὐτῆς εἶναι ἀμετάβλητοι (πάντοτε ὁ ἄνθρωπος μένει φυσικῶς καὶ μεταφυσικῶς ὁ αὐτός, δὲν εἶναι ἀποτελείωμα ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἀλλὰ τῆς δημιουργίας, πάντοτε ἀπαρτίζεται ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχὴν, πάντοτε ὑπῆρξε λογικὸν αἰσθητικὸν ὄν), ἐν ᾧ τοῦναντίον ἡ ἰδιαιτέρα ἐκάστοτε μορφή τῆς κυριαρχίας ταύτης εἶναι μεταβλητὴ (ὁ ἄνθρωπος περιλείπει ἐν ἑαυτῷ σπέρματα ἰδιοτήτων καὶ δυνάμεων αἱ ὁποῖαι εἶναι δεκτικαὶ καὶ χεῖρον μάλιστα ἀναπτύξεως. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆ συντελεῖται δι' ἐπιδράσεως ἐξωτερικῶν καὶ ἄλλων μεταβαλλομένων συνθηκῶν, οὔτως ὡστε νὰ προαχθῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ σημερινὴν κυριαρχίαν τῆς ἕλης καὶ δυνάμεως ἀπὸ τὴν πρωτόγονον αὐτοῦ κατάστασιν τῆς ἀναζητήσεως μόνον τῆς τροφῆς του. 2. Ὅτι ἡ ἔλλογος φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κοινὸν ἀγαθὸν πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἐπομένως πάντες δικαιούνται νὰ μετέχωσι τῆς κυριαρχίας ταύτης τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως. Μάλιστα ἡ ἐντατικωτέρα συμμετοχὴ πᾶντων καθ' ἕνα οἰονδηποτε τρόπον εἰς τὴν διὰ τοῦ λογισμοῦ τῶν κυριαρχίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἐκ ταύτης κέρπωσιν τῶν ἀγαθῶν, καθὼς καὶ ἡ διαρκὴς ἐπέκτισις τῆς κυριαρχίας ταύτης, θεωροῦνται ἀνεκὰθεν ὡς σημεῖα προαγομένου πολιτισμοῦ. Οὕτω διαφρίνεται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ θεολογικὴ φύσις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ δικαιολογητικὴ βάση τοῦ συστήματός του τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης. Καὶ διὰ τὸ δεύτερον μὲν μέρος τῶν σχέσεων τοῦ εὐκόλως κερδίζεται τις ὅχι ὅμως καὶ διὰ τὸ πρῶτον, εἰς τὸ ὁποῖον παρορῶνται τελείως ἐξελικτικαὶ βιολογικαὶ θεωρίαι καὶ διαρβινικαὶ ἀντιλήψεις.

Τὴν ἐργασίαν ὁρίζει ὁ Pesch ὡς μεθοδικὴν χρησιμοποίησιν ἢ ἀνάλωσιν ἀνθρωπίνης δυνάμεως πρὸς παραγωγὴν ἀγαθῶν ἢ ἀπόλαυσιν ὀφελειῶν. Ὁ νόμος τῆς ἐργασίας εἶναι ἀδυστότητος ὡς ὁ νόμος τοῦ θανάτου. Πάντες πρέπει νὰ ἐργάζονται, καὶ δὴ πραγματικῶς μέχρι οὗ ἐκανελεύθησαν εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς καὶ ἐλήφθησαν. Ἡ ἐργασία οὖν αὐτὴ δὲν ὑποβιβάζει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀν καὶ πολλὰς ἐν τῷ δυναμικῷ τῆς ἀποτελέσματι εἶναι μηδαμινὴ ἐσχέσει πρὸς τὴν τῆς μηχανῆς. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κύριος τῆς φυσικῆς δυνάμεως τοῦ ἐμπραγμάτου κόσμου· εἶναι τὸ ὑποκείμενον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς οἰκονομίας (σελ. 16). Ἡ ἀνθρωποκεντρικὴ—τελεολογικὴ ἀντίληψις αὐτῆ δεσπόζει τοῦ συστήματος τοῦ Pesch καὶ καθορίζει κατὰ τελευταῖον λόγον τὴν θέσιν αὐτοῦ πρὸς πάντα τὰ προβλήματα τῆς ἐπιστημονικῆς, πολιτικῆς, οἰκονομίας καὶ πρὸς τὰ ζητήματα τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς.

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ (σελ. 74-163) καθορίζει τὰ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης. Ἡ κοινωνία ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ περιλαμβάνει ὅλας τὰς πολυειδέεις μορφὰς καὶ σχέσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐπικοινωνεῖ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Κατονομάζει τὰς κυριώτερας κοινωνιολογικὰς σχολὰς (ψυχολογικὴν τοῦ Comte, βιολογικὴν τοῦ Spencer, οἰκονομικὴν τοῦ Marx) καίτοι οὔτε μεταξὺ αὐτῶν ἀκόμη δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία εἰς τὰς διαφόρους ἀντιλήψεις, διδασκαλίας, θεωρίας. Quot capita tot sensus! Τέλος εἰς κοινωνιολογίᾳ καὶ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ καὶ προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων συνδέσεων. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἄνευ φιλοσοφικῆς προπαιδεύ-

σεως είναι δυσχερές πρὸς κατανόησιν. Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον (163-243) ἀναλύει ὁ Pesch τὰς τρεῖς θεμελιώδους βάσεις τῆς σημερινῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τάξεως: τὴν οἰκογένειαν, τὸ κράτος, τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν.

Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον, ἡ οἰκονομία καὶ ἡ ὀργανωτικὴ αὐτῆς ἀρχὴ (244-438) ἐκθέτει ὁ Pesch τὰς θεωρίας περὶ τῶν βαθμίδων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκονομίας, τὸ σύστημα τοῦ ἀτομικισμοῦ, σοσιαλισμοῦ, καὶ солидаρισμοῦ.

Τέλος εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον (456-580), τὴν διδασκαλίαν τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἀναπτύσσονται ὁ χαρακτήρ, τὸ ἀντικείμενον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἠθικὴν, οἱ νόμοι τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, τὸ μεθοδολογικὸν ζήτημα καὶ ἡ διαίρεσις αὐτῆς. Ὑπὸ νόμους ἐννοεῖ ὁ Pesch πρῶτον τὸν κατ' ἐξοχὴν γενικὸν νόμον τῆς οἰκονομίας, τὸν ἐφοδιασμὸν τοῦ λαοῦ μὲ ὕλικὰ ἀγαθὰ διὰ παραγωγῆς καὶ διανομῆς. Ὁ νόμος οὗτος συνάγεται θεωρητικῶς δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ τὴν ἔννοιαν καὶ φύσιν τῆς κοινωνίας, ἀπὸ τὸ κράτος, ἀπὸ τὸν σκοπὸν τοῦ κράτους, ἀπὸ τὴν οἰκονομίαν. Ἄλλους νόμους ἔχουσι ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ αὐτὴν ταύτην τὴν οἰκονομίαν (ὡς εἶναι οἱ φυσικοὶ νόμοι τοῦ ὕλικου κόσμου), καὶ τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ ἐνεργείας (ὡς εἶναι οἱ ἠθικοὶ νόμοι).

Ἀκολουθοῦν μακροὶ πίνακες ὀνομάτων καὶ ὕλης διευκολύνοντες πολὺ τὴν χρῆσιν τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἐργασία τοῦ Pesch ἡ ὁποία περικλείεται ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ, περισσώτερον βέβαια συλλεκτικὴ καὶ περιγραφικὴ παρὰ καθαρῶς θεωρητικὴ, εἶναι κολοσσιαία. Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἀπεριορίστου ἐκτάσεως οἰκονομικὴν προπαίδευσιν. Εἶναι κάτοχος ὅλης τῆς διεθνoῦς φιλολογίας, παρακολουθεῖ αὐτὴν ἐπισταμένως, προλογιζόμενος δὲ μάλιστα ἀναφέρει ὅτι κατ' ἀρχὴν ἐφήρμοσεν εἰς αὐτὴν τὴν χρῆσιν τοῦ Leibniz: Εἰς τὰ ἔργα ἄλλων συγγραφέων ἀνεζητήσα μᾶλλον τὴν ἰδίαν ὠφέλειαν παρὰ τὸ ἕλικόν διὰ καταπολέμησιν ξένων ἀντιλήψεων. Διὰ τῆς ἀκαταπονήτου μελετηρότητός του ταύτης, ὡς λέγει καὶ ὁ Harms, κατόρθωσεν ὁ Pesch νὰ παρακολουθῆσθαι μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν αὐτῶν ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ 19. αἰῶνος ἀπὸ οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως. Μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας, γνώσεως τῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ διανουσίας ὕφους ἐκτίθενται ἢ πολεμοῦνται αἱ ἀντιλήψεις. Πλὴν τῆς προτασσόμενης εἰς τὰ καθ' ἕκαστον κεφάλαια σχετικῆς φιλολογίας γέμει καὶ πλήθους εἰδικωτέρων παραπομπῶν τὸ ἔργον. Διὰ τὰ προτερήματά του ταῦτα, τῆς διαμορφώσεως τῆς ὕλης, τῆς εὐρύτητος τῶν συζητουμένων γνωμῶν, τῆς γλαφυρότητος τοῦ ὕφους λέγει καὶ ὁ Schumpeter ὅτι ἐξασφαλίζεται εἰς τὸ ἔργον ἕξοχος θέσις εἰς τὴν οἰκονομικὴν φιλολογίαν. Διὰ τοῦς οἰκονομολόγους τοὺς ἀποστρεφόμενους τὴν ἀκρατον θεωρητικὴν ἀφ' ἐνός (R. Liefmann), ἱστορικὴν ἀφ' ἐτέρου (G. Schmoller) ἐκθεσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, τὸ ἔργον τοῦ Pesch παρουσιάζει τὴν ἀγαθὴν μέσην δόξιν. Προσπαθεῖ νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς ἀντιθέσεις καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ἐπιστήμην ἡμῶν πρὸς γενικῶς ἀναγνωριζομένην μέθοδον ἐρεῦνης.*

Τούτου ἕνεκα τὸ ἔργον τοῦ Pesch, καὶ διότι δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ θεοκρατικοκαθολικῆς τάσεως, μέλλει νὰ χρησιμεύσῃ ἐπὶ μακρὸν ὡς καθοδηγητὴς εἰς τὴν εὐρείαν χρῆσιν τῶν οἰκονομικῶν συγγραμμάτων καὶ διὰ πρόχειρον προσανατολισμὸν εἰς ὅλα τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα.

A. Καλιτσονάκης

* Ἐάν ἤθελέ τις νὰ συγκρίνῃ τὸ ἔργον πρὸς τὰ καθ' ἡμῶν γνωστότερα οἰκονομικὰ ἔργα τοῦ Conrad-Hesse καὶ Philippovich, τὸ ἔργον τοῦ Pesch πλησιάζει περισσότερο εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως τῶν ἰδεῶν πρὸς τὸ τοῦ Conrad, εἰναίμως πολὺ ἐκτεσθερον τούτου.

Θρασ. Γ. Πενιμεζᾶ: Ἐμπορικὸν δίκαιον (Πανεπιστημιακαὶ παραδόσεις) τευχ. Α' 1925, σελ. 232, τευχ. Β' 1926, σελ. 272. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἀ. Βιτσιουνάκη.

Ἡ κριτικὴ συστήματος κλάδου τινὸς τοῦ δικαίου δύναται νὰ στρέφηται περὶ δύο τινά, τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης καὶ τὴν ὕλην αὐτὴν ταύτην. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτον σημεῖον, ἐξ αὐτοῦ καταδεικνύεται τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα τοῦ συγγραφέως, διότι ἐπιστήμην ἀποτελεῦν αἱ καθ' ἕκαστον ἔννοιαι, ὅταν, προσσηκόντως καταταχθεῖσαι, σχηματίσῃσι πυραμίδα, τῆς ὁποίας τὴν κορυφὴν σχηματίζει ἡ ἔννοια τοῦ ἐρευνηομένου κλάδου. Συγγραμματα ἀνεπιστημονικῆς κατατάξεως τῆς ὕλης ἀποτελεῖ ἀθροισμα παραδόσεων ἀλλ' οὐχὶ «σύστημα». Προκειμένου περὶ τοῦ ἐμπορικῶν δικαίου, παρουσιάζονται ἰδιαίτεροι δυσχερεῖαι περὶ τὴν κατάταξιν, ὀφειλομένην ἀφ' ἐνός εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ ὡς εἰδικοῦ δικαίου, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν ὑπαρξιν κώδικος πεπαλαιωμένου μὲ ἀσθαιρέτον κατάταξιν τῆς ὕλης, ἐπηρεάσασαν τοὺς μέχρι τοῦδε συγγράψαντας καὶ δημιουργήσαντας μίαν παράδοσιν, ἀναμιγνύοντος δὲ διατάξεις ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου, οὐσιαστικοῦ καὶ δικονομικοῦ, ἀστικοῦ καὶ ποινικοῦ δικαίου. Ἡ ἰδιαίτερα ἐξ ἄλλου σημασία τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου κατέστησε τοῦτο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀντικείμενον τῆς πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας καὶ τῶν σχετικῶν συγγραμμάτων, ἀσθαιρέτως δὲ ποῦ καὶ ποῦ ἀναμιγνύονται διατάξεις δημοσίου δικαίου. Ὁ θέλων ν' ἀκριβολογήσῃ ἐπιστημονικῶς συγγραφεὺς συστήματος ἐμπορικοῦ δικαίου θὰ ἔπρεπε νὰ καινοτομήσῃ ριζικῶς. Ἡ ἀνάγκη τῆς πληρότητος θὰ ἐπέβαλλε τὴν ἐν τῷ συστήματι ἐπεξεργασίαν τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου ἐμπορικοῦ δικαίου, εἰς τὸ πρῶτον μὲν ἀναγομένων κατὰ τὴν ὀρθοτέραν ἐκδοχὴν τῶν κατὰ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν διατάξεων ἀστικοῦ ἢ ποινικοῦ περιεχομένου (τὸ ποινικὸν δίκαιον θεωρῶ ὡς περιέχον διατάξεις καὶ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου, ἰδιωτικοῦ μὲν καθ' ὅσον προστατεύει ἰδιωτικὰ ἀγαθὰ, δημοσίου δὲ καθ' ὅσον περιέχει διατάξεις προστατευτικὰς τοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν δημοσίων ἐν γένει ὑπηρεσιῶν, ἀνάπτυξιν τῆς γνώμης ταύτης ὅμως ἐξέρχεται τῶν ὁρίων κριτικῆς) ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὸ δεύτερον δὲ ἀναγομένων τῶν διατάξεων τοῦ ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς, τοῦ δικονομικοῦ (δὲν ἐννοῶ πᾶς τοῦτο, ἀναγόμενον εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν δικαστηρίων κατατάσσεται ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον, ἐφ' ὅσον καὶ ἄλλοι δημόσιοι ὀργανισμοὶ προστατεύουσιν ἰδιωτικὰ συμφέροντα χωρὶς αἰσθητικῶν τὰ τῆς λειτουργίας αὐτῶν διατάξεις νὰ κατατάσσονται εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον) καὶ τοῦ διοικητικοῦ δικαίου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης, αὕτη φυσικώτερον θὰ ἦτο, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου ὡς εἰδικοῦ δικαίου, νὰ ἀντοποκρίνεται εἰς τὴν κατάταξιν τοῦ κοινῶν δικαίου. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐτήρησα κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ Σχολῇ Ἐμπορικῶν ἐπιστημῶν διδασκαλίαν μου, νομίζω δὲ ὅτι ἀπέδωκε καλοὺς καρπούς καί, παρὰ τὴν δυσχερείαν τὴν ὁποίαν παρουσίασεν, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως βοηθημάτων, βασιζομένων ἐπὶ τοιαύτης κατατάξεως, ἐτόνωσε τὴν αὐτοτελείαν τῆς σκέψεως καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν τῶν σπουδαστῶν. Τὸ κρινόμενον ἔργον δὲν δύναται βεβαίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης νὰ κριθῆ ὡς σύστημα, διότι δὲν ἐγράφη ὡς τοιοῦτον, ἀλλὰ περιέχει τὰς ἐπιστημονικὰς παραδόσεις τοῦ συγγραφέως. Προκειμένου δὲ περὶ τούτων προεῖπει ὁ παιδαγωγικὸς χαρακτήρ, εἰς τὸν ὁποῖον πολλάκις δύναται νὰ ὑποταχθῆ ἢ περὶ τὸ σύστημα ἀκριβολογία, ἐφ' ὅσον ὁ διδάσκων ἀλλοίως ἀντιλαμβάνεται τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀκροατοῦ του. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῆ ὑπὸ τὰς προταχθείσας ἀντιλήψεις τὸ σύνολον πανεπιστημιακῶν παραδόσεων, οὔτε τὸ γεγονός τοῦ περιορισμοῦ αὐτῶν εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον κυρίως, ἐξεταζομένων ὅμως καὶ τινῶν διατά-